

Proslov ke knize ARCHITEKTURA HLUČÍNA

Autor: Ing. Josef Barták

Dámy a pánové, milí autoři knihy „Architektura Hlučína od počátku města do roku 1938“.

Dnes bude tato kniha uvedena do života mezi nás čtenáře, Hlučíňany či Hlučíňáky. Nepochybují, že se stane zdrojem cenných informací i pro ostatní.

Dostalo se mi cti, abych přednesl něco na způsob laudacia. Nejsem kunsthistorik, ale patriot a z této pozice prosím přijměte má slova.

Začnu netradičně od obálky knihy a od grafické úpravy:

Obě je vynikající. Obálka knihy navržena Tomášem Jungem má skvělou kompozici a je v dokonalém souznění se zvolenou fotografií špičkového architektonického díla města. Stejně platí o grafické úpravě a sazbě od Kazimierze Gajdzici, kde vynikající prokládání textů s obrázky nebo fotografiemi působí osvěžujícím dojmem už při pouhém listování knihou. Rovněž zvýraznění vložené mapy a katalogy staveb s uplatněním reverzního tisku plochy a textů pomáhá orientaci. Pochvalu zasluhují fotografie Petra Gašpárka i překreslené výkresy staveb Tomáše Junga. Vše po mém soudu výborné.

To co o generace starším kunsthistorikům nestálo za pozornost, kniha obou autorů popisuje a pokládá za pozornost hodné a jako s takovým by mělo být pro příště nakládáno a respektováno. Zajímavých staveb zasluhujících respekt je překvapivě hodně na to, že Hlučín bylo kdysi malé město, nevelkého významu a nevalného vzhledu. Historické události a katastrofální požáry nedovolily městu se rozvinout. K poslednímu stavebnímu rozmachu došlo po připojení k Československu, kdy se Hlučín stal centrem mikroregionu se sídlem příslušných institucí. Konec čtyřicátých let a léta padesátá – šedesátá jsou dobou výstavby obou sídlišť i dobou masivní zástavby okrajových částí rodinnými domy. Žel toto období je poznamenáno řadou nevratných rozhodnutí, jako byla přestavba staré pošty na náměstí, v níž byl spatřován relikv Němectví, zatímco dnes by dominovala severní straně náměstí jako šperk. Stejně platí o přestavbě dnešního Domu dětí a mládeže, tentokrát spíše z praktických důvodů. Fatálním zásahem byla realizace dopravního obchvatu centra, přičemž zanikla řada i hodnotných staveb. V případě obchvatu nutno spravedlivě zmínit, že řešení bylo vysoce naléhavé. Žel absence citlivosti a budovatelský amaterismus napáchaly další škody. Mezi takové patří přístavba dvorního traktu radnice. K těm nezdařilým patří i obchodní budova Centrál, na jejíž nepatřičné fasádě do náměstí se podepsal autor projektu místo toho, aby citlivěji komponoval její skladovou a zásobovací část. Je ale třeba mít na paměti, že v té době platily technicko-hospodářské normy, které architektuře nepřály. Byla to i doba postupného technologického zaostávání a permanentního nedostatku pracovních sil. Taková byla terminologie doby a tak jedno s druhým se podepsalo i na opravách domů. Smazaly se jejich architektonicky cenné fasády všudypřítomným břizolitem. Dvacáté století, i přes půl desetiletí trvající válku, která zdecimovala mužskou populaci města, bylo stoletím stavebního rozvoje Hlučína. Zatímco první čtvrtina 21. století je po mém soudu obdobím zkrášení

města z města omšelého na město vlídné, něku-li krásné, které jak objevuje dnes křtěná kniha má i řadu hodnotných staveb.

Zmínil-li jsem rozdíl nazírání obou autorů na řadu staveb města ve srovnání s generací o jednu a víc staršími kunsthistoriky, pak musím své tvrzení rozvinout i o to, že je v souladu s trendem doby a je dokladem tolerance v přístupu a formulaci textů celé knihy. Tato zásadní skutečnost rezonuje i dnešní obecnější nazírání na tak odlišné přístupy v tvorbě jaké se uplatnily u vily TUGENDHAT a vily STIASSNY v Brně a vily MÜLLEROVY v Praze. Ono opravdu dnes jde o toleranci už i s ohledem na překotný stav doby.

Autoři přinesli objevený a zcela zásadní vzhled na stavební díla města s fundovaným popisem jednotlivých staveb, tvůrců, stavebníků i popis širších souvislostí, často i s odkazem na obdobné stavby v blízkém i vzdálenějším okolí. Práce není jen popisem s naprosto profesionální terminologií, ale díky dobré znalosti architektury na Ratibořsku i v Horním Slezsku jsou popisovány cenné souvislosti i působící vlivy na jednotlivé tvůrce. Práce má pozoruhodný přesah sahající do Vratislavi, Berlína i Anglie. Pozorný čtenář v ní nalezne i část odpovědi na dnes už zapomenuté tvrzení o říši Schlomperei, tedy za vodou, čímž bylo myšleno Rakousko Uhersko. Zároveň vede i k zamyšlení, zda Josefinské osvícenství bylo tak osvětlené či nikoliv. Neříká se mi to lehce, protože patřím k lidem, jako je Adolf Born, se kterým želim rozpadu této středoevropské monarchie. Kniha není jen o stavbách, ale i o osobnostech donátorů, investorů, architektů a mnohdy i popisem okolností vzniku jednotlivých staveb. Je velkou zásluhou autorů, že přináší přehled důležitých informací o zásadních okamžicích města i o těch, dávno zapomenutých, o iniciátorech rozvoje města. Myslím, že velkým překvapením pro čtenáře bude skutečnost, že ještě kolem roku 1800 bylo náměstí lemováno polodřevěnými, většinou přízemními domy s podloubím. Patří mezi zajímavosti, že žádost o zrušení podloubí se vyřizovala až ve Vratislavi a z přelomu 18 a 19 století pochází nařízení nepovolovat napříště domy ze dřeva. A komíny musely být nahrazené zděnými.

Kniha popisuje, že v panoramatu města scházela od roku 1597 zříčená věž kostela, kterou se podařilo obnovit až v roce 1791, že na opavském předměstí stával kostel sv. Máří Magdaleny, o jehož podobě nemáme žádnou zprávu a že budova děkanství z roku 1781 v barokně klasicistním stylu byla asi ve své době nejreprezentativnější budovou města a první budovou krytou břidlicí. Mnohého jistě překvapí, že na náměstí před kašnou zvanou „Kadžou“ býval rybník, že zámek měl jižní křídlo a věž, a že Hlučín měl synagogu.

Přínosem knihy je výčet jmen těch, kdo se zasloužili o stavební rozvoj města. Byli to jednak majitele panství. Protože však zámek přestal být sídelní a došlo i ke zbourání jeho ranně barokního křídla, stávají se nejaktivnějšími stavebníky hlučínští děkani, respektive duchovní osoby pocházející z Hlučína. Je například připomenut finanční dar rodáka a posledního opata olomouckého premonstrátského kláštera Hradisko Pavla Ferdinanda Václavíka, s jehož pomocí mohla být v roce 1765 vybudována nová radnice místo radnice zničené při katastrofálním požáru z roku 1761. Díky druhému daru městu od duchovní osoby byl počátkem 20. století vybudován Ústav a nemocnice děkana Richtera využívané do dnešních dnů. V této souvislosti si nemůžu odpustit otázku, zda je opodstatněné nazírání většinové společnosti na církve jako na hamižnou a nedůvěryhodnou?

Vedle už jmenovaných, kniha zmiňuje několik starostů, jejichž jména rovněž zasel čas, ale měli zásadní význam pro stavební vývoj města. Na příklad: Bedřich Spalding spustil lavinu přestaveb podloubí, za Ernsta Lorenze došlo k vybudování reprezentativní budovy ev. kostela na opavském

předměstí a sirotčince Charlottemstift vedle farního kostela. Starosta Stanislav Wojtych byl navíc i činný jako stavební projektant a ne leccjaký. Prokazatelně byl autorem nové hasičské zbrojnice, dnes Penzionu sv. Florián a pravděpodobně byl i autorem dnes přestavbou zničené pošty na náměstí. Za jeho působení došlo k velkému boomeru oprav včetně náměstí a město bylo elektrifikováno.

Výčet těchto jmen zmiňuji jako i možné založení databáze, jimiž lze napříště pojmenovávat ulice nebo městské části. Díky knize mě napadlo jako možné přejmenování ulice Budovatelské nebo Družstevní na Ulici opata Pavla F. Václavíka. Nepřipadá vám, že by to pěkně znělo? (ovšem až na svízele obyvatel s vyřizováním nových dokladů). Databázi potencionálních jmen připomínám proto, že staří Hlučíňané dávali tak krásné znějící jména jako Jasenky, Malanky, Vařešinky nebo pro louku Tlumočka a pro kopec Edmundek. Proč bychom měli mít nic neříkající Mírové náměstí, které předtím bylo Hitler Platzem, potom náměstím J.V.Stalina a ne náměstím Vejvanovského?

Záslouhou knihy má čtenář příležitost pochopit slohový vývoj v prostředí, které zná. Může přemítat jak rodáci z Kravař či Dolního Benešova dokázali bez odpovídajícího vzdělání zanechat takové kolosální dílo nebo přemýšlet o židovské komunitě, o synagoze i o neznámém osudu některých architektů, posledního výtečného předválečného starosty města Richarda Peschla, který byť Němec se neztotožnil s nacismem, některých majitelů popisovaných staveb či majitelů největší stavební firmy Förster & Unger po roce 1945. Jsem přesvědčen, že kniha bude kultivovat veřejné mínění. Věřím, že pro mnohé bude příležitostí pochopit kvality Kremerovy vily a nebudou jí nadále přezdívat bunkr. Že bude vybudnutím i mementem k zamyšlení pro všechny současné i příští investory, aby své záměry uskutečňovali nejen s ohledem na své utilitární potřeby, ale i s vědomím co se o nich bude psát či mluvit po padesáti či sto letech. Kniha je i důležitým námětem pro zmapování a popsání dění po roce 1938 do současnosti, které by si město zasloužilo. A mělo by zcela zásadní význam pro příští strategická rozhodování a ta věřte, přijdou. Nejde jen o kruhový objezd či řízenou křižovátku tu či onde, ale o zásadní řešení automobilové, ale i veřejné dopravy. Půjde napříště o kvalitní rozhodnutí o další stavební činnosti v historickém centru a o jeho dotváření. Půjde o řešení parkování, o navrácení propojení parku k historickému centru a další. Důležitým bude názorové sblížení, zda město dál rozšiřovat či se snažit o uchování v dnešních hranicích. V tomto ohledu doporučuji, aby zodpovědní tohoto města využili činnosti Fakulty architektury Technické univerzity v Ostravě. Přimlouvám se za podporu snah aktivit z lidu. V minulosti takovéto aktivity stály u situování nového hřbitova v Březinkách (Ing.arch.M.Sonnek), u návrhu a realizace Obřadní síně Městského úřadu, protože ten zachránil symetrii vstupu do radnice tak, jak ho známe, nebo u energického zásahu, kterým byla odebrána realizace opravy Evangelického kostela provádějí firmě pro snahu maskovat dřevomorkou napadené části krovu. Nebýt toho, možná by následoval osud kostela sv. Máří Magdalény. Už je zapomenuto, že obnova pietního místa buldozerem srovnaných hrobů německých vojáků na starém hřbitově, kde hlučínské vdovy, matky a sestry si připomínaly své blízké padlé po různu, po celém světě, byla aktivitou ze spodu. Podobné je to i s úpravou po zrušeném židovském hřbitově. Aktivitám ze spodu, které vytvářejí kulturní povědomí a sounáležitost s městem a regionem je vzkříšení nářečí v díle paní Jany Schlossarkové, vytváření nových tradic z iniciativy Josefa Hlubka i aktivita dvojice pracovníků Městského úřadu při dotváření veřejného prostoru sochařskou výzdobou. Myslím, že takovou aktivitou ze spodu je i ideální studie rozvoje města od Pavla Nasadila (mimořadně realizoval se svým ateliérem už i jednu stavbu v Londýně a po výhře v architektonické soutěži realizuje zakázku pro město Litomyšl).

Bez šťastného rozhodnutí Ostravské univerzity, že podpoří grantem práci autorů dnes křtěné knihy, bychom se dnes neměli důvod se scházet. Těm, kteří tak rozhodli, patří velký dík. S vyslovením díky mě současně napadá pár otázek spojených se zvědavostí, co bylo tou šťastnou konstelací, že univerzita podpořila práci právě věnovanou městu Hlučína. Určitě to nebyl nedostatek jiných témat. Věřím, že se tak stalo i s ohledem na magisterskou práci Adama Hubáčka a dřívější úspěšnou výzkumnou a publikační činnost Jiřího Junga. Mám za to, že svou roli sehrála i společenská a popularizační činnost, která se rozvíjí okolo muzea Hlučínska, jako určitě dříve opomíjené novum v regionu. Co rovněž dokládá práce paní Ireny Šebestové a studentů Katedry germanistiky mapující kulturní a literární život německy mluvícího obyvatelstva na Hlučínsku. Domnívám se, že právě onomu mnohostrannému myšlenkovému kvasu vděčíme, že jsme se dnes sešli nad knihou Architektura Hlučína od počátku města do roku 1938. Vedle muzea jsou to i aktivity ze spodu, díky řadě lidí z města i regionu, kteří se pro muzeum zapálili a vzájemně se inspirují. Za muzeem a za nadšenci okolo už je hodně práce a přitom se kolikrát zdálo, že už všechno skončí v nenávratnu. Naštěstí pro muzeum, pro město i pro celé Hlučínsko se tak nestalo a výsledky byly oceněné na celostátní úrovni. Práce muzea a toho týmu okolo není jen zaměřena do historie. Má přesah do současnosti a budoucnosti stejně tak, jak jsem se snažil popsat u křtěné knihy.

Do kategorie aktivit ze spodu jednoznačně patří i kniha Architektura Hlučína od počátku města do roku 1938. Pro mě osobně je výsledek práce obou autorů úžasným překvapením a to i přesto, že jsem znal magisterskou práci Adama Hubáčka a knihu Jiřího Junga o architektu knížete Maxe Lichnovského o Juliusi Bühlerovi. Upřímně mne zaujala míra odborné erudice, co považuji za velkou naději i pro tuto zemi do budoucna. Zmiňuji to v souvislosti s názorem, jaký dnes panuje o úrovni vysokého školství. Je-li alespoň dvacet procent absolventů Vysokých škol této generace tak erudovaných jako oba autoři, pak nemám o tuto zemi strach.

Neznám město velikosti Hlučína, které by mělo tak zmapované své urbánní prostředí. Kniha po mém soudu nastavuje nové měřítko pro popisovanou problematiku. Závěrem po zásluze pochvalně zmíním dvojici spolupracujících autorů za příspěvek o československém opevnění, kasárnách a důstojnických domem od Jiřího Nemináře. Dále příspěvek o městské vodní elektrárně a velkém mlýnu od Květy Jordánové. Tyto oba příspěvky akcentují jinou než kunsthistorickou problematiku. Činí tak stejně zajímavě a jsou opodstatněnou součástí knihy.

Dík autorům, jejich spolupracovníkům i těm, kdo se o její vydání zasloužili. Přeji městu Hlučínu, aby našlo ve svém rozpočtu prostředky na pokračování knihy po roce 1938. Opravdu se to vyplatí!

Ing. Josef Barták